

yâkilü'n-nûr adlı eserinin Türkçe tercümesi ve şerhidir (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1747, 2749/6).

d) **Semâ ile İlgili Eserleri.** 1. *Semâ Risâlesi*. *Minhâcül-fukarâ*'nın sonunda basılmıştır (Bulak 1256; İstanbul 1286). 2. *er-Risâletü't-tenzîhiyye fî şe'ni'l-Mevleviyye*. Semân meşrû ve câiz olduğunu ileri sürerek Mevlevîler'e yöneltilen tenkit ve itirazları reddeden Arapça bir eserdir (Leiden 1892). 3. *Hadîs-i Erbaîn Şerhi*. Semâ, raks ve teganni ile ilgili hadisleri şerheden bir eserdir (Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 184; Reîsülküttâb, nr. 1182). Bu üç risâlede dinî müziği savunan Ankaravî din dışı müziği ve rakı yeri geldikçe tenkit etmiştir.

e) **Tefsire Dair Eserleri.** *Fütûhât-ı Ayniyye* (İstanbul 1328) Fâtîha sûresinin, *Misbâhu'l-esrâr* (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2872/4; Düğümlü Baba, nr. 10) ise Nûr sûresinin 35. âyetinin tefsiridir. Bu iki eser de tasavvufî mâhiyettedir.

f) **Diğer Eserleri.** *el-Hikemü'l-münde-ricce fî şerhi'l-Münferice*, Ebû'l-Fazl Yûsuf b. Muhammed'in "el-Münferice" adıyla bilinen kasidesinin tercüme ve şerhi olan bu eser iki defa basılmıştır (Bulak 1300; İstanbul 1327). *Risâle-i Uyûn-i İsnâ Aşere*. On iki tasavvufî manzume-den ibaret olan bu eserin tesbit edilebilen tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir (TY, nr. 6394). *Cenâhu'l-ervâh*. İnsanları tevhid inancına yöneltmek maksadıyla kaleme alınmıştır (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2558; Reîsülküttâb, nr. 1182/4). Ankaravî'nin bunlardan başka *Risâle-i Usûl-i Tarikat-ı Mevlânâ ve Sülûknâme-i*

Şeyh İsmâil (iÜ Ktp., TY, nr. 6394) gibi birkaç sayfalık risâleleri de vardır. Ankaravî'ye nisbet edilen divan (bk. Mehmed Tefvik, vr. 32^a; Sâkıb Dede, s. 39; Osmanlı Müellifleri, I, 25) elde mevcut değildir. Kazvî'nin *Telhişü'l-Miftâh*'ı ile Muhammed b. Muhammed Gılânî'nin *Menâzirü'l-inşâ*' adlı eserlerini esas alarak yazdığı *Miftâhu'l-belâga ve misbâhu'l-fesâha* (İstanbul 1284) lisana dair bir eser olup Osmanlı Türkçesi bakımından önemlidir. İsmâil Hakkı Bursevî'nin *Kitâbü'l-Hitâb* ile *Tuhte-i Hâssakiyye* adlı eserleri yanlışlıkla Ankaravî'ye nisbet edilmiştir (bk. Brockelmann, II, 662; Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 209/10, 211/2).

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmed Tefvik, *Mecmûa-yi Terâcim*, iÜ Ktp., TY, nr. 192, vr. 32^a; Sâkıb Dede, *Sefîne*, s. 39; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, V, 161-165; Osmanlı Müellifleri, I, 25; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 662; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1953, s. 143; a.mlf., *Katalog*, I, 172; II, 96-103; a.mlf., "Mesnevî'nin VII. cildi", *ŞM*, VI (1966), s. 11 vd.; Erhan Yetik, *İsmail Ankaravî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* (doktora tezi, 1982), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; "Merhum Cevdet Paşa Tarafından Cezâyir-i Bahr-ı Sefid Valisi Devletlü Âbidin Paşa Hazretlerine Cevabnâme", *Mekteb*, III/33, İstanbul 1312, s. 308-313; Ali Cânip, "Ankara'da Yetişen Meşhur Simâlardan Ankaravî İsmâil Efendi", *HM*, sy. 21 (1327), s. 3; Cevâd Selmasîzâde, "Başî İcmâlî der Bâre-i Şive-i Se Şârih-i 'Azîmüştân-i Meşnevî-i Ma'nevî-i Mevlevî", *Mecelle-i Dânişkede-i Edebiyyât*, sy. 89, Tahran 1354 hş., s. 198-207; Ahmed Ateş, "Konya Kütüphanelerinde Bulunan Bazı Mühim Yazmalar", *TTK Belleten*, XVI/61 (1952), s. 99 vd.; Hamid Algar, "Ankaravî", *Elr*, II, 100.

ERHAN YETİK

ANKARAVÎ, Mehmed Emin Efendi

(bk. MEHMET EMİN EFENDİ, Ankaravî).

ANKEBÜT

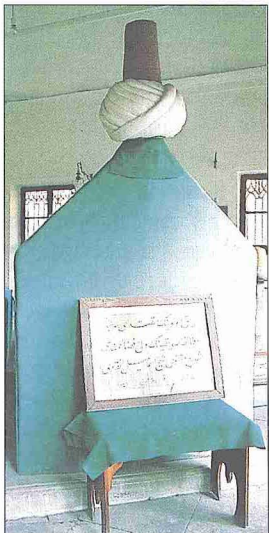
(العنكبوت)

Arapça bir isim olan ankebût "örümcek" mânasına gelir. Çoğulu *anâkibdir*. Geceleri avlanan, ağının ipliklerine asılarak avını sabırla bekleyen, ağına düşen sinek ve benzeri haşaratı sınıksız olarak kanını emen örümcek Câhiz'e göre hârikulâde bir mahlûktur. Çünkü yavruları, kendilerine herhangi bir şey öğretilmeden doğar doğmaz ağ örmeyi bilir. Örümcek çok ayaklı ve çok gözülü bir hayvandır, akrep gibi zehirli de vardır.

Ankebût Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında çeşitli özellikleriyle şiir ve mazmunlara konu olmuştur. Bunun ilk sebebi, Kur'ân-ı Kerim'de bu adla anılan bir sürenin bulunuşu, burada Allah'tan başkasını dost edinenlerin halinin, ördüğü ağdan eve (beytül'ankebût) güvenerek kendini emniyette zanneden örümceğe benzetilmesi (bk. el-Ankebût 29/41) ve bu teşbihin bir darbimesel halinde zikredilmesi; diğeri ise örümceğin, hicret esnasında Hz. Peygamber'in müşriklerin takibinden kurtulmak için Hz. Ebû Bekir'le birlikte girdiği mağaranın ağzını ağı ile kapatıp müşriklerin oradan uzaklaşmasını sağlamasıdır (bk. *Müşned*, I, 348). Bu ikinci özelliğiyle örümceğe İslâm edebiyatlarında ve özellikle İslâmî Türk edebiyatında, siyer kitaplarında ve hicretnâmelerde bulunan müstakil parçalarda, ayrıca tevhid ve na'atlarda yer verildiği görülmektedir. Nitekim Nahîfî'nin *Hicretnâme*'sinde şu beyitlere rastlanmaktadır: "Ettiğinde gârî müşerref ol mâh / Eyledi mestûr anı hıfz-ı ilâh / Pîşgehi gâra gelüp ankebût / Oldu ber-âverde-i târ-ı büyü". Âyetinde zikredildiği şekilde bir darbimesel halinde ise ankebûta atasözlerinde, beyit ve mısralarda tesadüf edilmektedir.

İslâm tarihindeki bazı önemli vak'alarda da örümcekten bahsedildiği görülmektedir. Kazvî'nin ve Demîrî'nin naklettiği bu vak'alardan biri, Hz. Peygamber'in İslâm düşmanı Hâlid b. Süfyan'ı öldürmekle görevlendirdiği Abdullah b. Üneys el-Cühenî'nin vazifesini başarıyla yaptıktan sonra kendisini takip edenlerin elinden, girdiği mağaranın ağzının bir örümcek tarafından kapatılması sayesinde kurtulmasıdır (bk. Vâkıdî, II, 533). Ayrıca Hz. Peygamber'in torunlarından Zeyd b. Ali'nin Emevîler'le yaptığı bir savaşta öldürüldükten sonra Küfe'de çıplak olarak asıldığında (bk. Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, s. 142-144) avret mahallinin örümcekler tarafından ağ örülerek örtüldüğü rivayet edilmektedir (bk. İbn Asâkir, VI, 656). Demîrî'ye göre Hz. Dâvûd Câlût'tan saklandığı zaman bir müddet ağzı örümcek tarafından kapatılmış bir mağarada kalmıştı. Bu tür rivayetler de İslâm edebiyatlarında çeşitli eserlere ve mazmunlara konu teşkil etmiştir.

Türk edebiyatında örümcekle ilgili olarak "örümcek yuvası" mânasına gelen *beytül'ankebût*, *ankebûthâne*; "örümcek gibi" demek olan *ankebût-âsâ*; ışınları örümcek ağına benzediğinden gü-

Ankaravî'nin Galata Mevlevî-hanesi'ndeki sandukası - İstanbul

neş için ankebût-ı zerrîn-târ tabirleri kullanılmaktadır.

Örümcek, ağını süratle ve ustaca ör-
düğünden "nessâc" (dokumacı) olarak da
anılır: "İnâyetinden anun ankebuttur
nessâc" (Şeyhî). Ancak örümcek ağı bir
mimari ve hendesî şaheser kabul edil-
mesine rağmen çok zayıf bir binadır.
Hafif bir rüzgârla yıkılır. Örümcek ço-
ğunlukla sinekle beraber zikredilmiş ve
mazmunlara konu olmuştur. Eflâtun'a
izâfe edilen bir sözde, "Dünyada en hırslı
yaratık sinek, en kanaatkâr yaratık ise
örümcektir. Allah'ın en hırslı ve kararsız
yaratığı en kanaatkâr olanına rızık yap-
ması şaşılacak bir şeydir" denmektedir.
Mevlânâ'nın, "Ankebûtî mî nemâned bî
mekes / Rızık-rârûzî resân per mî de-
hed" (Örümcek sineksiz kalmaz, Allah onun
günlük rızıkını kanat takarak ayağına gönde-
rir) beyti de bunu ifade etmektedir.

Hz. Ali'nin, "Evlerinizdeki örümcek ağ-
larını temizleyiniz, onları olduğu gibi bı-
rakmanız fakirliğe sebep olur" dediği ri-
vayet edilmiştir. Halk arasında yaygın
olan bir kanaate göre de örümceklerin
yuvaları bozulup ağları temizlenmeli, fa-
kat peygamberin saklandığı mağara ağ-
zını kapatarak onu müşriklerden kur-
tardığı için kendisi öldürülmemelidir.
Ancak Hz. Peygamber'den gelen zayıf
bir rivayette öldürülmesinin emredildiği
de nakledilmektedir (Ebû Dâvûd, s. 342,
344). Örümcek, yenmesi haram olan hay-
vanlardandır.

Eski tıpta ve halk hekimliğinde örüm-
ceğin, ezilerek ilaç olarak kullanıldığın-
da bulaşıcı hummaya ve diğer bazı has-
talıklara iyi geldiği kabul edilmekte, ya-
ralardan akan kanı dindirmek için örüm-
cek ağının yara üzerine bastırıldığı bi-

linmektedir. Bu sebeple örümcek ve ağı-
nın şifalı olduğuna inanılır. Ayrıca örüm-
cek ağı gümüş eşyanın parlatılmasında
da kullanılır.

Gök cisimlerinin yerlerini tesbite ya-
rayan bir astronomi aleti olan usturla-
bın ana parçasının en üstüne yerleştiril-
len bir levhanın adı da ankebûtur (ge-
niş bilgi için bk. USTURLAP).

BİBLİYOGRAFYA :

Dihhüdâ, *Luğatnâme*, "ankebût" md.; *Müs-
ned*, I, 348; Vâkıdî, *el-Megâzî*, II, 533; Ebû Dâ-
vûd, *el-Merâsîl* (nşr. Şuayb el-Arnaût), Beyrut
1408/1988, s. 342, 344; Ebû'l-Ferec el-İsfâ-
hânî, *Mağâtilü'l-tâlibiyyîn* (nşr. Ahmed Sakr),
Kahire 1949, s. 142-144; Câhiz, *Kitâbü'l-Haye-
vân* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1357-
67/1938-47 — Beyrut 1388/1969, V, 409-416;
İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, VI, 656; İbn Man-
zûr, *Muhtaşaru Târîhi Dimaşk*, IX (nşr. Nesîb
Neşşâvî), Dimaşk 1404/1984, s. 159; Zekeriyâ
b. Muhammed el-Kazvînî, *'Acâ'ibü'l-mağ-
lûkât*, Kahire 1401/1980, s. 298; Demîrî, *Ha-
yâtü'l-hayevân*, Kahire 1398/1978, II, 90-94;
Şeyhî *Divânî* (nşr. Türk Dil Kurumu), İstanbul
1942, s. 11; Nahîfî, *Hicretnâme*, Süleymaniye
Ktp., Tâhir Ağa, nr. 304/2; E. Kemal Eyüboğ-
lu, *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar
Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*,
II, İstanbul 1975, s. 5, 77, 354; J. Ruska, "An-
kebût", *İA*, I, 453; C. A. Nallino, "Usturlâb", *İA*,
XIII, 68; "Ankebût", *TDEA*, I, 141-142; A. Ah-
madî — R. G. Tuck, "Arachnids", *Elr.*, II, 245-
246.

MUSTAFA UZUN

ANKEBÜT SÜRESİ

(سورة النكبت)

Kur'an-ı Kerim'in
yirmi dokuzuncu süresi.

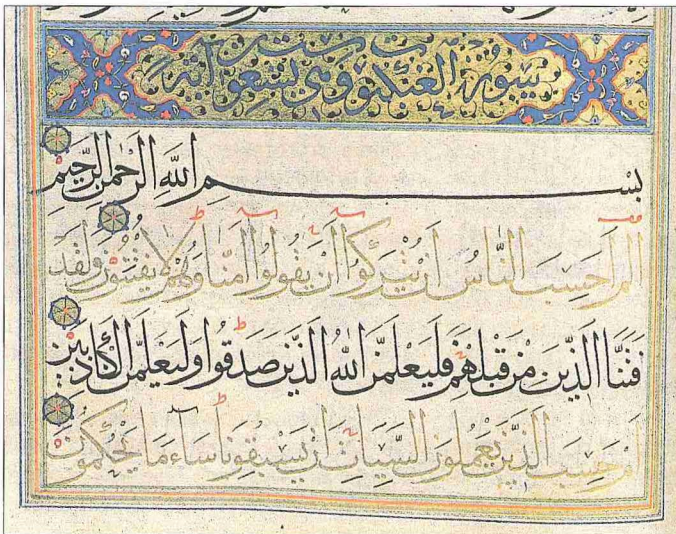
Mekke devrinde nâzil olmuştur. Bazı-
larına göre hicretten önce Mekke'de nâ-
zil olan son süredir. Altmış dokuz âyet-
tir. Fâsılası (م , ن , ه) harfleridir.

Sûre, ismini kırk birinci âyette geçen
ve "örümcek" anlamına gelen el-anke-
bût kelimesinden alır. Bu âyette Allah'tan
başkasına güvenenlerin durumu,
ördüğü ağa güvenen örümceğin haline
benzetilir ve ağdan ibaret olan örümcek
evinin evlerin en çürüğü olduğu açık-
lanır. Müminlerin Allah'a güvenmeleri,
O'nun emirleri doğrultusunda hareket
etmeleri gerektiğine dikkat çekilir.

Bir önceki Kasas sûresinde (âyet 85)
Hz. Peygamber'in, bu sûrede ise (âyet
56) müminlerin hicretine işaretler bu-
lunmaktadır. Bu durum, her iki sûrenin
hicret sırasında yakın aralıklarla nâzil
olduğuna delil sayılmaktadır. Ayrıca ele
alınan konuların başlangıç ve sonucu açı-
sından da iki sûre arasındaki mâna iliş-
kisi dikkat çekmektedir. Önceki sûrenin
son âyetlerinde en güzel âkubetin takvâ
ehline ait olduğu müjdelenir; bu sûre-
nin ilk âyetlerinde ise takvâ ehli olma-
nın yolları gösterilir; yalnızca "iman et-
tik" demenin kâfi gelmeyeceği, inanma-
nın insana birtakım sorumluluklar yük-
lediği, yüce hedeflere ulaşmanın azim
ve irade, sabır ve sadakat, samimiyet
ve gayrete bağlı bulunduğu önemle ha-
tırlatılır.

Başında hurûf-i mukattaa* bulunan
sûrelerin hepsi vahiy ve nübüvvetin is-
patıyla ilgili âyetlerle söze başladığı hal-
de yalnızca üç tanesi, Meryem, Rûm ve
Ankebût sûreleri bu genel üslûbun dı-
şında kalır. Meryem sûresi Hz. Zekeriyâ'nın,
Rûm sûresi, uğradığı mağlûbiyet-
ten sonra Bizans'ın yakın bir gelecek-
te kazanacağı zaferin müjdesiyle başla-
maktadır. Bu sûre ise müminlerin bir-
takım fitne ve belâlara uğratılıp imtiha-
na çekileceklerini bildiren âyetlerle baş-
lar ve kendisinden sonra yine başında
"elif-lâm-mîm" bulunan diğer üç sûre
ile birlikte bir grup oluşturur. Bu sûre-
ler grubunun ortak konusu, Arabistan
gibi çorak bir bölgeden yeni bir dinin ve
yeni bir ümmetin meydana çıkmak üze-
re olduğunu haber vermektir.

Ankebût sûresi birbiriyle ilişkili çeşitli
konuları ihtiva etmektedir. İlk âyetlerde
(1-9) insanların yalnızca "iman ettik" de-
mekle kurtulamayacakları, müminlerin
dünya hayatında inançları uğruna çek-
tikleri sıkıntıların da birer imtihan ol-
duğu, böylece gerçek müminlerle mü-
nafıkların ortaya çıktıkları, daha önceki
peygamberler ve onlara inananların da
çok zorlu belâlara uğratıldıkları ve imti-
hana çekildikleri, eskiden beri din yo-
lunda kuvvetlilerin zayıfları ezmeye kal-

Ankebût
sûresinin
muhakkak
hattıyla
yazılmış
ilk âyetleri